

VASILE BREBAN — OMUL ȘI SAVANTUL

Solul țării noastre este atât de mănos, iar sămînța de român atât de viguroasă încît în orice colț al României se pot naște oameni mari.

Printre numeroase figuri, în cele mai diverse domenii, care s-au născut în țărîna sălăjană, se numără și eminentul filolog, excepționalul lexicograf român Vasile Breban. Munca și studiile l-au călît și l-au îndîrjit în lupta cu greutățile vieții din fragedă copilărie, în același timp i-au format și caracterul de om modest, cinstit, conștiincios, harnic în întreaga sa activitate, un om de o exemplară punctualitate în îndeplinirea datoriei — desăvîrșita ordine, neînfrînta energie reprezintă structura dominantă de strădaniile virtuții specifice firii ardeleanului. Pentru el viața n-a fost un privilegiu, ci o datorie. El și-a făcut din muncă un mod de existență, un ideal înalt de viață și în același timp un criteriu de apreciere a oamenilor, a propriei treceri prin lume. V. Breban a fost înzestrat cu acea fire binevoitoare și modestă, caracterizată prin delicatețe structurală și discreție exemplară „omul de catifea”, care o viață întreagă a preferat să treacă în mers echilibrat, fără zgomot și fast. Nici la 60 de ani, nici la 70, nici chiar la 80 nu s-a gîndit nimeni să scrie despre V. Breban, în timp ce se scria despre lucrările sale. Începînd cu elevii, studenții, profesorii, ziaristii, într-un cuvînt toți oamenii de cultură din țara noastră cunosc și utilizează dicționarele elaborate de V. Breban — acel om care apăsător de povara anilor, a rămas de aceeași conștiinciozitate și punctualitate — face de zeci de ani drumul pînă la Institutul de lingvistică; acel om care, indiferent de dramele pe care ni le oferă viața, este întodeauna bine dispus, este totdeauna pregătît să dea un răspuns prompt, competent la întrebările puse de intelocutori ce se dovedesc adesea a fi colegii de bransă. De altfel, V. Breban pe tot parcursul activității sale a avut un mod personal, aparte și eficient, de a-și îndruma colaboratorii în așa fel încît amitirea „consultărilor” lui vor rămîne de neșters în memoria celor ce îl urmează.

La 23 nov. 1907 a văzut lumina zilei o remarcabilă figură a lexicografiei românești, V. Breban, singurul copil la părinții Ioan și Maria din comuna Hereclean, din apropierea orașului Zalău. Menționăm cu această ocazie că în același an, doar cu cîteva luni mai devreme, în alt colț al Ardealului, se născuse un alt viitor mare lingvist român, D. Macrea, cel ce avea să-i devină lui V. Breban coleg de facultate, coleg de cămin, prieten și, în continuare, colaborator la unele lucrări majore de lingvistică, lucrări de importanță națională.

V. Breban, al doilea copil al români, s-a născut la țară. Acolo, în satul natal, își începe studiile primare la o școală confesională, în condițiile statului austro-ungar. În 1920, deci la aproape doi ani după terminarea războiului, a unirii Transilvaniei, încearcă fîrta primului examen de selecție la Școala normală din Zalău unde reușește, însă după primul an de studiu se transferă la Liceul teoretic din Sîmleul Silvaniei, pe care îl absolvă în 1928. Aici, prin re numeroșii profesori, se numără și I. Gh. Oprea — la română (din păcate dispărut destul de tînăr) și I. Ossian — la latină, care era în același timp și directorul liceului. Ambii au lăsat urme adînci în pregătirea viitorului lingvist. La latină, de exemplu, datorită exigenței profesorului, avea cunoștințe atât de profunde încît, după ce devenise student, titularul catedrei de latină, profesorul Th. Naum, i-a propus să treacă la secția de latină. Preferințele pentru latină, română, franceză l-au însoțit toată viața. Bacalaureatul l-a dat în Satu Mare, avînd ca președinte al comisiei pe cunoscutul lingvist, al Școlii lingvistice clujene, pr: profesorul

N. Drăganu. Dintre cei 38 de elevi cițiva avea Liceul din Șimleu, numai cițiva și-au luat examenul de bacalaureat în sesiunea din iunie, printre care s-a aflat și Vasile Brăban.

Imediat după Unire au fost înființate numeroase școli românești. Românii (din Ardeal simțeau tot mai mult nevoia de afirmare. De altfel, peste tot se resimțea o lipsă de cadre pentru învățământ, cultură, justiție și pentru multe alte domenii. Foarte multe talente tinere își încearcă norocul la diferite școli. Din păcate însă, în timpul criza economică începe să-și spună cuvântul și să îngreiească elanul copiilor a căror părinți dispuneau doar de posibilități materiale modeste. Cu toate acestea mulți dintre colegii de școală ai lui V. Brăban devin pe parcurs învățători, profesori, juriști, ingineri etc. În acest context și tânărul absolvent Vasile Brăban se hotărăște să se înscrie la facultate.

Alegerea profesiei nu a fost o sarcină tocmai ușoară pentru proaspătul absolvent dintr-un mic orașel. În acel timp Șimleul era cit o comună mare (din zilele noastre. Născut și crescut într-o frumoasă, pitorească zonă a Sălajului, la țară, de mic copil a nutrit sentimente alese pentru natura înconjurătoare, dragoste ce avea să-l însoțească întreaga viață. Părinții aveau o poiană în mijlocul pădurii unde țineau vitele vara (pădurea aceasta avea legătură cu Meseșul). Foarte des făcea vizite în această poiană: ba să vadă de animale, ba să le ducă sare, sau pur și simplu. să vadă pădurea. Pădurea l-a fascinat. Uneori se trezea că stă în geam și se uită la pădure. Această legătură între el și natură, pădure, îl îndeamnă să devină silvicultor. Acest vis l-a purtat în sine până aproape de terminarea liceului. Iată însă că înainte de terminarea liceului trei colegi îl lămuresc să se înscrie toți patru la Institutul teologic din Gherla (institut de rang universitar). După terminarea liceului planul se schimbă, colectivul se destramă și V. Brăban pleacă la Cluj să se înscrie la silvicultură. Sosit la Cluj, cu totul întâmplător vede un anunț: La Facultatea de Litere și Filozofie are loc un examen în vederea obținerii de bursă. Excepționala pregătire la limba și literatura română, la latină etc., îl îndeamnă pe organizatorul de altă dată și participantul la cercurile literare din liceu să-și încerce norocul. Își prezintă documentele, se înscrie și intră la examen. Examenul de admitere îl primea eminentul romanist George Giuglea. Candidații primesc un text cu destule dificultăți să-l traducă din latină. Textul îi era cunoscut, astfel că în timp ce alți candidați se gindeau la el, tânărul V. Brăban îi prezintă profesorului G. Giuglea traducerea corectă. Acesta o citește cu atenție și mulțumit de lucrare îl întreabă pe candidat unde și cu cine a făcut latina. Primind felicitările de rigoare V. Brăban, în loc să devină silvicultor sau eventual preot, păște pe căile filologiei. Întreaga viață a demonstrat că drumul ales de V. Brăban a fost cel bun.

La Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Cluj, V. Brăban devine un student de elită. Între anii 1928—1931, deci într-un interval de trei ani, reușește să-și dea toate examenele, și absolvă Facultatea cu examen de licență în limba română, literatură română și filologie romanică. În calitate de membri ai comisiei examenului de licență au fost: S. Pușcariu, N. Drăganu și G. Giuglea.

În Facultatea de Litere și Filozofie, V. Brăban face cunoștință și urmează cursurile la cei mai de seamă reprezentanți (de fapt conducători și inițiatori) Școlii lingvistice clujne, aflată în acea perioadă în plină ascensiune, fiind cea mai valoroasă și mai reprezentativă școală lingvistică din România. Referindu-se la Muzeul Limbii Române T. Iordan sublinia că acesta a fost „cel dintii și cel mai serios institut de cercetări științifice pe care l-am avut în țară, creație a lui Sextil Pușcariu și a colaboratorilor săi mai apropiați”¹. Nici o altă școală n-a adunat în jurul ei și n-a creat, într-un timp relativ scurt, atâtea valori, atâtea materii cenușie de cea mai înaltă calitate. Toți reprezentanții Școlii lingvistice clujne erau în același timp și cadre didactice — o îmbinare cit se poate mai fericită a muncii de cercetare cu cea didactică, cu cea de formare de noi cadre pentru cultura națională. „... Existența cercetătorului în profesor este o condiție a bunei întocmiri profesionale a acestuia din urmă”. „Trasmiterea unei științe îndeamnă deci la cercetarea ei. Profesorul se întregește, în chip firesc, prin cercetător”². În această pepinieră de lingvistică s-au format marii lingviști ca E. Petrovici, S. Pop, St. Pașca, iar mai târziu D. Macrea și V. Brăban, cărora le-au urmat în timp I. Pătruț, L. Onu, R. Todoran și mulți alții.

La Cluj, la Facultatea de Litere și Filozofie, V. Brăban audiază cursuri, frecventează seminare, susține examene și beneficiază de îndrumarea unor profesori celebri, este vorba de iluștri lingviști, filologi și istorici sau filozofi ca: S. Pușcariu, N. Drăganu, Th. Capidan, G. Giuglea¹, Th. Naum, Y. Auger, P. Grimm, Giandomenico Serra, G. Bogdan-Duică, O. Ghibu, I. Lupaș,

¹ I. Iordan, *Vasile Bogrea (1881—1926)*, în *CL*, p. 16.

² T. Vianu, *Metoda de cercetare în istoria literară*, în *Limbă și literatură*, București, 1962, VI, p. 7.

M. Ștefănescu, Vl. Ghidionescu și alții. În astfel de condiții și sub îndrumarea unor astfel de specialiști s-a format viitorul lexicograf român V. Breban. De la toți cei menționați, cu precădere de la Pușcariu, a învățat V. Breban să descifreze tainele și frumusețile limbii române. S-a format și afirmat în domeniul cercetării încă pe băncile universității. Calitățile sale de cercetător profund, serios, meticolos și bun cunoscător al limbii române au fost depistate de către S. Pușcariu încă de pe băncile studenției. Tocmai S. Pușcariu i-a fost îndrumătorul științific al lucrării de licență: *Graul comunei Hereclean, jud. Sălaj*, susținută în 1933 și inclusă de către conducător ca bibliografie pentru *Dicționarul limbii române*³, din care imediat după susținere au fost extrasi numeroși termeni și incluși, în continuare, în Dicționar. Prin urmare, datorită lui V. Breban graiul comunei Hereclean este bine reprezentat în Dicționarul Academiei. Lucrarea a întrunit calități științifice excepționale, autorul utilizând chestionarele întocmite de Muzeul Limbii Române în vederea adunării de materiale pentru elaborarea Dicționarului.

Timpul trecea și nu mai aștepta nici un fel de amânări, astfel după absolvirea facultății (1931) V. Breban a fost obligat să-și întrerupă cercetările în vederea satisfacerii stagiului militar. Din acest motiv susținerea tezei de licență se amână pentru anul 1933. Ne aflăm deci în, 1933, an în care criza economică făcea ravagii în întreaga Europă neocolind nici țara noastră an în care V. Breban, după susținerea tezei de licență se înscrie la doctorat. Conducător avea să-i fie același Sextil Pușcariu, iar teza de licență, susținută cu brio, urma să fie aprofundată și transformată în teză de doctorat. Frecventează cursurile primului an în cadrul doctoratului. Condițiile însă erau cit se poate de grele: se întrețineau doar din activitatea de pedagog la un internat particular de băieți, unde, împreună cu un coleg de la matematică, dețineau o cămăruță și primeau masa. Neavând alte posibilități de întreținere este obligat să renunțe la doctorat și să se retragă în locurile natale. Aici mai putea spera la un sprijin material din partea familiei. Astfel fiind situația între anii 1934—1940 îl întâlnim secretar la Gîrnaziul de băieți din Zalău și (periodic) profesor suplinitor la aceeași școală, precum și la Liceul reformat din localitate.

Copil fiind, a cunoscut rigorile primului război mondial, a început școala primară odată cu începerea războiului și a terminat-o după terminarea războiului, apoi a simțit pe propria piele toate etapele celui de al doilea război mondial: concentrări pe zonă la Marghița, apoi la Florești (Cluj), Alba Iulia, Sibiu etc. Anul 1940, începe războiul, are loc Dictatul de la Viena. Asupra Ardealului de Nord (și în general asupra întregii Românie) se abat nori negri: sute de mii de români își părăsesc locurile natale cu bruma de bunuri adunate de veacuri și apucă drumul pribegiei. Pleacă, în primul rînd, intelectualii, printre ei și V. Breban părăsește Zalău și trece în Valea Mureșului se oprește la Deva. Acolo, pentru scurt timp, a început să funcționeze ca profesor la liceu, în curînd însă a fost numit secretar la Liceul de băieți din Petroșani, unde doar parțial a funcționat pînă în 1945 cînd s-a întors din refugiu la Zalău. A luat parte directă la luptele de la Odesa, apoi la Odeakov (lingă Nikolaev, oraș în care la începutul secolului trecut avea să-și petreacă copilăria cel mai mare lexicograf rus, Vladimir Dal⁴). În 1944 participă la luptele din Moldova. La Ghimeș-Palanca era deja comandantul bateriei de tragere. Despre isprăvile regimentului din care a făcut parte și V. Breban pentru trecerea Carpaților a scris și ziarul oficial rusesc „Pravda”. Meritele luptătorilor au fost apreciate cu medalii și ordine. În acest sens și sublocotenentul Vasile Ivanovici Breban, a primit Medalia pentru victoria împotriva fascismului. După trecerea Carpaților ajung în curînd la Orăștie, Deva, Arad, apoi ajung la Tisa și în nov. 1944 V. Breban își încheie „cariera” de militar, fiind în total numai pe front aproximativ doi ani.

Abia în 1945 revine din nou la locurile natale, udate în acest interval de singele multor martiri români. Un an funcționează profesor suplinitor la Școala Mixtă Medie din Zalău, iar în 1946 pleacă din nou la Cluj și este numit profesor suplinitor la Liceul de băieți numărul doi. Sosirea la Cluj a fost dictată, în primul rînd, de dorința de a-și continua doctoratul. Pușcariu era deja bolnav, astfel că în 1947/48 a continuat doctoratul la prof. G. Giuglea. Zeii însă au hotărît astfel. Depusese atîta trudă, se sfîrșise războiul în care înghițise atîta praf de pușcă, se tăvălise de atîte ori în tranșeele pline de apă și de noroi, încheiase cu succes și cel de al doilea an de doctorat, dar din motive de vîrstă, împlinise 40 de ani a trebuit să renunțe la mult rîvnita dorință de a fi doctor.

Trecuse mult timp de la absolvirea facultății, însă cu toate greutățile vieții (concentrări, refugiu, căsătoria și nașterea fiicei etc.) V. Breban urmărea cu aceeași atenție și dragoste problemele de lingvistică, urmarea termenii populari din limba română, chiar și în timpul

³ Cf. *Dicționarul limbii române*, tom. 1, partea II-a, București, 1940, p. 1063.

concentrării și al războiului nu era indiferent față de limbajul soldaților și al colegilor (oficieri și subofițeri). Mereu trimitea note și fișe la Muzeul Limbii Române. Așa se face că deși avea o vîrstă înaintată pentru începerea muncii de cercetare, trecuse deja de 40 de ani, și în 1949 începe colaborarea la Institutul de lingvistică din Cluj — la început munca în acord, iar din 1951 devine angajat al Institutului. Între timp ajunsese director la liceu, apoi între 1950—1952 funcționează ca asistent, ținînd cursuri de limba română la Conservator, Institutul de Arte plastice, Institutul de Teatru.

La Institutul de lingvistică s-a angajat ca asistent, trecînd prin toate treptele activității, devenind șef de lucrări (acestea echivalînd cu cercetător și cercetător principal), pensionîndu-se în 1968 cu funcția de șef de sector. Aceasta însă fiind doar o pensionare *de iure*, pentru că *de facto* activitatea lui V. Breban nu a cunoscut întreruperi, continuînd pînă în prezent atît în cadrul Institutului, cît și în desăvîrșirea unor lucrări începute anterior. Tocmai după pensionare activitatea sa a început să ia contur, să se concretizeze în cîteva lucrări individuale.

În cele ce urmează vom zăbovi asupra activității de lexicograf și, în general, a celei de lingvist a lui V. Breban. De la început activității sale a fost conștient că omul supraviețuiește prin ceea ce a creat și prin ceea ce a dăruit semenilor săi. Cu toate că activitatea sa, din anumite motive, indiferent de voința sa, a fost întreruptă timp îndelungat (cca 15 ani), zestrea sa științifică este colosală, ea uimește prin amploare și profunzime. Astfel, în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, cînd încă funcționa o bună parte din garda formată de Pușcariu, între anii 1949—1952 a participat la elaborarea *Dicționarului limbii române* (redacția S. Pușcariu) prin redactare și revizuire, la literele *M*, *P* și *T*. Tocmai în această perioadă V. Breban se afirmă ca lexicograf. Din păcate, acest material finalizat nu a putut vedea lumina tiparului atunci, publicarea lui fiind întreruptă printr-o hotărîre a Prezidiului Academiei Române. Același prezidiu hotărîște elaborarea și publicarea unui dicționar al limbii române literare contemporane, explicativ și normativ. Despre încheierea muncii la *Dicționarul limbii române* nu putea fi vorba, dovadă că nici în prezent activitatea nu este încheiată. Astfel, „hotărîrea de a alcătui un dicționar al limbii literare contemporane a fost determinată de lipsa unui dicționar explicativ și normativ al limbii noastre pentru uzul marilor mase”⁴. Dicționarele lui L. Săineanu, I.A. Candrea și altele nu mai corespundeau, autorii nu mai erau în viață, deci nu mai putea fi retipărite. Prin urmare, apare problema elaborării *Dicționarului limbii române literare contemporane* pentru care a fost mobilizată o întregă armată de lexicografi (85), cu precădere cadre tinere, încă neformate. În acest scop, de la Cluj, este delegat la București Vasile Breban în comisia de revizie finală a *Dicționarului*. . . , apărut între anii 1955—1957, în patru volume, însumînd 3026 p. Cum spunea D. Macrea „Munca de cinci ani pentru întocmirea acestei lucrări a constituit o școală prețioasă de formare a numeroase cadre de lexicografi care posedă astăzi o bogată experiență și calificare științifică superioare, cîștigată prin muncă”⁵. Timp de cinci ani V. Breban și Al. Graur, numai ei doi au citit și corectat toate paginile dicționarului. Cele patru volume ale dicționarului numără peste 48.000 de articole-titlu care au fost exemplificate cu citate din operele a numeroși scriitori, publiciști și oameni de știință. În acest dicționar a fost îngrădită pătrunderea cuvîn-

⁴ D. Macrea, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 126.

⁵ D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 227.

telor și unităților frazeologice arhaice, în același timp au primit cale liberă neologismele. „Deși consacrat unei perioade scurte din istoria vocabularului românesc, *Dicționarul limbii române literare contemporane* este cel mai analitic dintre dicționarele explicative de întindere medie”, el reprezintă „o remarcabilă operă a achizițiilor lexicale recente”⁶, întrecând dicționarele tuturor predecesorilor din secolul XX. Începând cu apariția primelor fascicule și terminând cu încheierea întregii lucrări, DLRLC în patru volume a fost salutat de numeroși specialiști și oameni de cultură. Amintim în acest sens doar câteva nume ca I. Jordan, C.I. Parhon, Al.Dima, G. Ivașcu, St. Mircescu, D. Protopopescu, P. Lucaciu, G. Istrate, M. Seche, D. Macrea etc.

Nu s-a obișnuit bine la Cluj și, la propunerea lui. Al. Graur și a altor specialiști V. Breban este din nou detașat la București, pe o perioadă mai îndelungată (7 ani, 1960—1966) în vederea coordonării lexicografice la *Dicționarul enciclopedic român*, apărut în patru volume, între 1962—1966, cu 3695 p. Activitatea la acest dicționar a fost cu mult mai complexă, mai dificilă: în primul rînd, a fost necesară citirea și sistematizarea unui imens volum de fișe (întreg materialul a fost prezentat sub formă de fișe). În al doilea rînd, a fost necesară colaborarea cu un mare număr de nespecialiști (dicționarul cuprinde toate domeniile culturii și tehnice românești și mondiale). După citire, sistematizare, redactare, aranjare și dactilografiere s-a recitit din nou întreg materialul, din nou s-au făcut corectări și ajustări. După ce imensul material a fost cules au mai avut loc încă trei corecturi de tipar. Prin urmare, numai la acest dicționar este vorba de citirea și redactarea a cca 18 mii de pagini. Munca nu era normată: se lucra ziua, seara și chiar noaptea. Tipografiile trebuiau să aibă de lucru continuu.

Peste cîțiva ani, în 1972 avea să apară *Mic dicționar enciclopedic*, care a cunoscut pînă în prezent trei ediții (ediția a II-a a apărut în 1978, iar a III-a în 1986 cu un volum de 1910 p.) La primele două ediții, V. Breban și-a adus contribuția de colaborator, iar la a treia tot de coordonator lexicografic.

O muncă uriașă trădează colaborarea lui V. Breban la *Dicționarul limbii române* al Academiei, Serie nouă, unde a redactat și efectuat revizia finală, fiind în același timp și redactor responsabil. Amprenta activității sale se simte din plin și în acest dicționar. Rezultatul acestei activități colective s-a finalizat prin apariția unor volume ca: VII, litera, O, în 1969; IX, litera R, în 1975; IX, litera T, în două volume, în 1982—1983. Este pregătit pentru tipar volumul cu litera Ț și este deja redactat volumul cu litera U. Volumele menționate însumează peste 2500 p. format mare. Toate volumele acestui dicționar au fost întîmpinate cu căldură de către specialiști, primind aprecieri elogioase. Menționăm doar câteva nume în acest sene: I. Pătruț, R. Todoran, Grecu Doina, Seche Luiza, H. Mihăiescu Szász L. și mulți alții.

În manuscris se află *Tratatul de istorie a limbii române*, vol. III, la care V. Breban, și-a adus, de asemenea, o însemnată contribuție. În aceeași situație este și monografia colectivă, *Nume de locuri și nume de persoane*,

⁶ M. Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, II, București, 1969, p. 1940.

elaborată pe baza materialului cules în anchetele dialectale efectuate în Valea Bistriței. Împreună cu un colectiv V. Breban a luat parte la cercetări dialectale în zona lacului de acumulare Bicaz, Porțile de fier, Valea Jiului, Țara Hațegului etc. Toate acestea sînt dovezi în plus la receptivitatea noului și la înnoirea autentică în domeniul de cercetare științifică. Și în aceste colective prin muncă și dăruire și-a cucerit stima și aprecierea colegilor.

Este substanțială contribuția lui V. Breban la elaborarea dicționarilor bilingve român-maghiar și maghiar-român. Astfel, la *Dicționar român-maghiar*, București, 1957, face parte din colectivul de redactare a elementului românesc. La *Dicționar maghiar-român*, București 1964 face parte din colectivul de autori. Colaborează în calitate de autor (doar parțial) la *Dicționar român-maghiar*, București, 1964, în două volume. Și-a adus contribuția la traducerea în limba română a termenilor maghiari (cuvinte-titlu) la *Eedélyi Magyar Szótörténet Tár*, I—III, Ed. Kriterion, 1975—1982. Ne mărginim doar la atît și subliniem că și această activitate trădează un efort substanțial, vaste cunoștințe și pricepere.

În 1969 apare *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, la care participă în calitate de coordonator, apreciat ca „Primă lucrare de acest gen din lexicografia românească, alcătuită de un colectiv de cercetători în domeniul lingvisticii”. „Dicționarul poate fi considerat ca o realizare utilă în domeniul lexicografiei românești contemporane”. În aceeași calitate de coordonator, dar și în cea de autor participă la elaborarea cunoscutei lucrări *Limba română corectă, apărută în 1973*. Zece ani mai tîrziu, în 1983, apare mult așteptata lucrare *Dacoromania. Bibliografie*, la care, de asemenea, V. Breban figurează în calitate de autor și coordonator, alături de I. Pătruț. Această operă de importanță națională a cules numeroase elogii din partea unor lingviști de renume ca: Alf Lombard, R. Tudoran, M. Zdrengea, N.A. Ursu, Al. Zub, E. Beltechi, Elisabeta Faiuc. L. Szász și alții. În calitate de redactor responsabil îl întîlnim, alături de R. Tudoran, la volumul *Materiale și cercetări dialectale*, I, București, 1961, lucrare, apreciată la timpul apariției ei.

Credem că nu greșim cînd afirmăm că cea mai importantă contribuție a lui V. Breban s-a dovedit a fi în elaborarea de dicționare explicative ale limbii române. Afirmarea noastră are acoperire în următoarele lucrări fundamentale: *Mic dicționar al limbii române*, București, 1974 (în colaborare cu Ana Canarache), care numai după titlu este mic, în realitate însă este destul de voluminos, conține 848 p. Dicționarul a fost bine primit de către specialiști. Ne permitem să reproducem doar părerile a doi dintre ei: „*Profilul* bine conturat al lucrării, *adresa* precisă, *modernitatea* de care pomeneam mai sus, *accesibilitatea* sînt atribute care sporesc calitățile acestui apreciat dicționar”⁷. „*Lucrarea* cuprinde un inventar lexical de termeni referitori la noțiunile de bază din cultura materială și spirituală, precum și termeni din știință și din tehnică ce au depășit limitele strictei specialități

⁷ A. Bălan-Mihailovici, V. Breban, etc. . . . , *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, București, 1969, în *SCL*, 1970, nr. 4, p. 497, 500.

⁸ M. Bălătică. *Un instrument de lucru binevenit: Mic Dicționar al limbii române* (de Ana Canarache și V. Breban), în „Forum”, 16, 1974, p. 86

și care — prin manuale, presă, radio, televiziune, lucrări de popularizare — au pătruns în vocabularul curent al vorbitorilor de limba română”; autorii „sînt cercetători cu îndelungată experiență lexicografică, specialiști în elaborarea de dicționare sau de studii lexicografice”⁹. Micul dicționar „se înscrie în lexicografia românească contemporană ca o lucrare bună și utilă”¹⁰. Aprecieri de tipul celor menționate se mai întîlnesc în alte recenzii sau în lucrări de specialitate.

În 1980 apare *Dicționar al limbii române contemporane* — de uz curent. Tirajul acestui dicționar, oficial, a fost de opt sute de mii de exemplare, însă neoficial, după unele informații ar fi fost de un milion de exemplare, un record absolut la astfel de lucrări. Autorul acumulasese deja o bogată experiență, astfel că dicționarul a fost elaborat după ultimele exigențe, iar vînzarea s-a făcut în timp record. Reproduc doar părerile a doi recenzenti ai acestui dicționar: „Structura articolelor conferă dicționarului un pronțat caracter practic”; „Definițiile sînt reduse la „strictul necesar”, autorul fiind preocupat de a da maximum de informații „într-un spațiu relativ restrîns””¹¹. „Accesibil oricui, cu o nomenclatură bogată, ușor maniaabil, dicționarul vine să răspundă unei cerințe resimțite de mult timp”¹². Și acum o apreciere a unuia dintre cei mai de seamă lingviști contemporani români, precum și cel mai important colaborator al lui V. Breban, acad. Al. Graur: „Autorul, care de mai multă vreme se ocupă de lucrări de lexicografie, singur sau în colaborare cu alți specialiști, este bine informat în materie și, după cît se vede, și-a dat multă osteneală ca să redacteze această nouă lucrare, destinată elevilor, marelui public, și întocmită în așa fel încît cei care o consultă să primească informații bogate și corecte. O calitate specială a lucrării este faptul că a evitat formele corupte, înțelesurile greșite care, răspîndindu-se în marele public, au ajuns să fie înserate în dicționarele elaborate în ultimul timp, adesea fără nici o mențiune care să ajute la evitarea sau cel puțin la marcarea abaterilor de la norme. Am căutat diferite exemple întîlnite în alte dicționare și am constatat cu bucurie că în cel al lui Breban figurează numai formele corecte”¹³.

În urma epuizării acestui dicționar, conducerea Editurii i-a propus lui V. Breban să elaboreze un nou dicționar, de două ori mai mare, acordîndu-i spațiul necesar. Deși la vîrstă înaintată, V. Breban trece la elaborarea unei noi lucrări lexicografice, *Dicționarul general al limbii române*, publicat la aceeași editură, 1156 p. Menționăm că dicționarul avea să apară în 1987, an în care V. Breban împlinea vîrsta de 80 de ani, vîrstă la care majoritatea oamenilor se mai și odihnesc. În dicționarul de față sînt întru-chipate priceperea și îndemînarea lui V. Breban acumulate în decursul întregii vieți în domeniul lexicografiei. Acest fapt reiese și din aprecierile făcute de recenzenti lucrării. Ne vom referi doar la unele dintre aceste apre-

⁹ Luiza Seche, Ana Canarache, V. Breban, *Mic dicționar al limbii române*, București, 1974, în „*Limba română*”, 1975, nr. 2, p. 175.

¹⁰ Idem, p. 177.

¹¹ Gh. Haș, *Pe marginea unui dicționar al limbii române contemporane* (de Vasile Breban), în *Studia*, 29, 1984, p. 31.

¹² Idem, p. 34.

¹³ Al. Graur, *Un nou dicționar|Dicționarul limbii române contemporane de uz curent*, de V. Breban, București, 1980, în „*România literară*”, 13, 1980, nr. 30, p. 8.

cieri: „*Dicționarul general al limbii române* vine să încununeze o activitatea lexicografică susținută de-a lungul mai multor decenii, cu multă dăruire și pricepere, de către autorul lui V. Breban. Alcătuit la sugestia Editurii Științifice și Enciclopedice, dicționarul primește amprenta autorului, care îl concepe ca o expresie a uzului contemporan”¹⁴. „V. Breban a izbutit să întocmească o listă de cuvinte bine gândită, respectînd condiția de a nu dezavantaja nici un domeniu, prin selectarea din limbă a tot ceea ce este necesar să intre într-un dicționar general. Inventarul foarte bogat pentru un dicționar explicativ, aproape 40.000 de cuvinte, este format din termeni din limba comună răspîndiți pe întreg teritoriul”¹⁵. Dicționarul are un pronunțat caracter normativ, prin includerea formei corecte literare, prin indicarea accentului și a unor forme mai dificile din paradigma cuvintelor”. „Întocmit cu responsabilitate profesională dicțională are o înaltă ținută științifică, întruchipînd în cea mai vie expresie experiența lexicografică a autorului”¹⁶.

Un vechi colaborator de la București, Gh. Bulgăr, sublinia cu această ocazie: „Bogăția materialului, explicațiile adecvat, sistematizarea etimologiilor, a sinonimelor, cu precizări normative de ortoepie și ortografie, fac din acest dicționar un excelent instrument de lucru”. „Cu prudență și bună documentare, autorul și-a asumat sarcina indicării originii cuvintelor. Prin *Dicționarul general*, lucrare temeinică și indispensabilă, V. Breban și-a înscris numele în rîndul lexicografilor noștri emeriți”¹⁷.

Fostul director al Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, prof. dr. I. Pătruț, comenta la data apariției dicționarului: „Dicționarul reprezintă un succes și totodată o răsplată îndreptățită, binemeritată a profesorului V. Breban, o încoronare a îndelungatei activități în domeniul lexicologiei și lexicografiei începută în anii de după război, continuată și consolidată în renumita școală clujeană a Muzeului Limbii Române, actualmente Institutul de Lingvistică și Istorie Literară în calitate de colaborator, redactor, revizor, redactor responsabil la *Dicționarul limbii române al Academiei* (la care lucrează și acum), la *Dicționarul limbii române literare contemporane* (I—IV, Editura Academiei 1955—1957), la *Dicționarul enciclopedic român* (în patru volume Ed. Politică, 1962—1965), la *Micul dicționar enciclopedic* (în două ediții) (în prezent trei — O.V.) Ed. Științifică și Enciclopedică). O serie de lucrări de importanță națională, cu care se mîndrește lingvistica și cultura românească și cei care au contribuit la redactarea și realizarea lor. Numeroși beneficiari ai *Dicționarului general al limbii române* vor fi recunoscători profesorului V. Breban (...) pentru realizarea acestei valoroase și deosebit de utile lucrări...”¹⁸.

În 1992, cînd V. Breban împlinea venerabila vîrstă de 85 de ani, a apărut o nouă ediție a *Dicționarului general*..., revizuită și adăugită, în două volume de format mare (1147). Fiind receptiv la tot ce apare nou, la toate mișcărilor societății, V. Breban nu a putut să nu țină seama de schimbările

¹⁴ Sabina Teiuș, V. Breban, *Dicționar general al limbii române* [...], în *CL*, 33, 1988, nr. 2, p. 159—160.

¹⁵ Idem, p. 160.

¹⁶ Idem, p. 161.

¹⁷ Gh. Bulgăr, *Un nou dicționar explicativ*, în „România literară”, 21, 1988, nr. 13, p. 9.

¹⁸ I. Pătruț, *Un dicționar general al limbii române*, în „Tribuna”, 32, 1988, nr. 16, p. 4.

care au avut loc după 1989. Astfel, au fost revizuite o serie de definiții — unele au fost corectate, altele îmbogățite sau unele și înlocuite. Au fost introduși numeroși termeni care înainte nu și-au putut găsi locul în dicționar, alții au fost înlocuiți, deci eliminați. Prin urmare a fost revizuit întregul inventar al dicționarului. Toate acestea s-au realizat la vârsta amintită și în urma unei operații la ochi.

Este cunoscut faptul că, în majoritatea cazurilor, dicționarele se transcriu. V. Breban însă aduce contribuții substanțiale în stabilirea definițiilor, precum și a delimitării sensurilor și nuanțelor. În plus, acolo unde a fost sigur, a dat și etimologia cuvintelor. În felul acesta dicționarul despre care este vorba poate fi considerat într-o oarecare măsură și etimologic. Aceste calități și încă multe altele au fost, credem, foarte bine sesizate de către cititori. Nu întâmplător chiar și în cazul ediției din anul trecut cu greu mai găsești câte un exemplar prin librării.

Au atras atenția specialiștilor și numeroasele articole, note, etimologii și recenzii. Amintim câteva dintre ele fără a avea pretenția la exhaustivitate: *Les prépositions dans les dictionnaire unilingue*, în *Mélanges linguistiques*, București, 1957; *Raporturi lexicale între limba literară și gravurile regionale*, în *CL*, 1957 (în colab.); *Regionalismele și limba literară*, în *T*, 1957, nr. 38 (în colab.); *Note despre influența maghiarei asupra limbii române*, în *CL*, 158; *Contribuții lexicale*, *CL*, 1960; *Probleme de semantică. Sensuri vechi și regionale ale verbului a (se) păzi*, în *LR*, 1960, nr. 5; *În legătură cu scrierea cuvintelor compuse*, în *CL*, 1963; *Culegerea, studierea și includerea regionalismelor în dicționarul limbii române*, *LF*, 1964, nr. 4; *Scrierea cu inițiale majuscule*, în *LR*, 1964, nr. 3; *În legătură cu formarea lexicului limbii română literare*, în *Omagiul lui Al. Rosetti*, București, 1965; *Regionalismele în dicționarul limbii române*, în *CL*, 1965; *Note lexicale*, în *CL*, 1966; *Contribuții la problema formării cuvintelor*, în *CL*, 1977 (în colab.) și altele. Ca și marea majoritate a reprezentanților Școlii lingvistice clujene, domnul V. Breban nu a neglijat etimologiile, aducând corective substanțiale în stabilirea adevărului. A se vedea în acest sens completările și corecțiile făcute în dicționare, precum și studii ca: *Note etimologice/Dintruiele, firetic*, în *CL*, 1964; *Mohor, mohorit și derivatele lor. Probleme de etimologie*, în *CSL*, 1990 și altele.

Activitatea lui V. Breban nu se rezumă doar la cele menționate. Cu toate că toată viața a fugit de munci de răspundere, a refuzat funcții politice sau administrative (fiind în permanentă criză de timp), a făcut parte timp îndelungat din Consiliul Științific al Institutului de lingvistică și istorie literară, din Comitetul de redacție al revistei „Limba română”, iar la revista „Cercetări de lingvistică” a făcut parte de la înființarea ei și face și până în prezent. Cum se poate vedea din lista incompletă a lucrărilor, aici și-a publicat majoritatea studiilor. La primul număr a fost și secretar de redacție, apoi doar membru.

Prezentarea noastră ar fi însă incompletă dacă am considera că V. Breban și-a adus contribuția doar în elaborarea de dicționare sau articole din domeniul lexicografiei. O latură nu mai puțin importantă, dacă nu chiar mai importantă, este aceea a creării, a formării de tineri specialiști, continuând tradițiile pușcariene, el a creat numeroși lexicografi. De altfel, cum

bine au sesizat și recunoscut marii lingviști români ca I. Iordan, Al. Graur, Al. Rosetti, E. Petrovici, I. Coteanu și mulți alții, V. Breban a reușit să creeze, la Cluj, o excepțională școală lexicografică. Menționăm cu această ocazie că V. Breban este singurul lingvist român în viață care a avut fericirea să cunoască și să colaboreze cu aproape toți marii lingviști români ai secolului XX. Despre fiecare dintre ei poate povesti ore întregi.

În calitate de coordonator, șef de sector, orice discuție cu el devine, invariabil, un colocviu despre lexicografie, la un nivel de competență ce solicită din plin participarea activă a interlocutorului. Întreaga viață a știut să nu dezamăgească pe cei mai tineri. Tocmai datorită competenței sale profesionale, a caracterului blând, liniștit și înțelept, în cele câteva decenii de activitate s-a format în jurul domniei sale o întreagă pleiadă de „brebenei”, lexicografi capabili (fapt dovedit prin numeroasele lucrări publicate deja) să-și aducă ei înșiși contribuția la elaborarea celor mai complexe opere lexicografice. Norocoși sînt cei ce au avut și au ocazia să lucreze în aceeași brazdă cu domnul V. Breban. Deși cunoscut și recunoscut pe plan național de glorie profesională, el a rămas același om modest ca și atunci cînd era student sau elev. De altfel, se consideră că oamenii cu adevărat înțelepți au fost întotdeauna modești.

Numărul mare de pagini trecute prin mîna lui V. Breban este de-a dreptul impresionant — el depășește cu mult cifra de 15 mii, se apropie de 20 de mii, este vorba de peste 35 de volume, pe lângă articole, note și recenzii, precum și numeroase referate la diferite lucrări ce aveau să apară la unele edituri. În mod normal se naște întrebarea: cărui fapt se datorește acest mare succes? În primul rînd, faptul că s-a născut și a trăit mult timp la țară, ceea ce i-a facilitat cunoașterea din copilărie a termenilor agricoli, gospodărești. El a ținut permanent legătura cu satul. În al doilea rînd, munca la dicționare și îndeosebi la Dicționarul enciclopedic, l-a introdus în terminologia celor mai diferite domenii, fapt care i-a dat posibilitatea să cunoască și să facă o selecție judicioasă a termenilor necesari pentru publicul larg. În al treilea rînd, perseverența, munca titanică și îndîrjită, fără răgaz, fără concedii și dragostea față de poporul său, de limba sa maternă, dorința de a face ceva pentru ea. Domnia sa din copilărie a avut un atașament aparte față de limba maternă. V. Breban oferă un exemplu singular prin orizontul intelectual larg, prin activitatea sa desfășurată pe multiple planuri și prin devotament pînă la sacrificiu de sine, în îndeplinirea dezi-ratelor culturii noastre naționale. Astfel, prin lucrările amintite, prin întreaga sa viață a reușit să trezească un mare interes pentru limba română, pentru posibilitățile ei de exprimare, ilustrate plastic cu o înaltă competență științifică în toate dicționarele pe care le-a elaborat, precum și în studiile publicate. Datorită celor menționate numele lui V. Breban este adeseori evocat atît de cei ce încep să descifreze tainele limbii române, cît și de cei consacrați, cei ce pătrund în ascunzătorurile ei. Numele lui s-a impus definitiv în lingvistica românească, el este deja de domeniul istoriei. Omul supraviețuiește prin ceea ce a creat și prin ceea ce a dăruit oamenilor, ori valoarea darurilor făcute de V. Breban semenilor săi este greu de apreciat.

Evocînd personalitatea lui V. Breban pentru tot ce a creat în vederea cultivării limbii române, cu ocazia acestui mare praznic a împlinirii frumoasei

vârste de 85 de ani, îndeplinesc un act de venerație din partea tuturor care îi datorează cultul pentru o frumoasă și corectă limbă română. Mulțumindu-i din toată inima pentru strălucita-i pildă de viață și de muncă, colegii și discipolii îi urează ani mulți, în deplină seninătate, noi și frumoase realizări pe tărîmul căreia și-a consacrat cei mai frumoși ani din viață. La manifestarea unanimă de simpatie și de prețuire a întregii asistențe din cadrul Institutului de lingvistică și istorie literară (organizată cu prilejul împlinirii vârstei de 85 de ani), V. Breban ne-a privit cu lumina bucuriei a unor împliniri asigurate prin atîtea strădanii. V. Breban poate privi cu satisfacție bilanțul activității sale științifice care consemnează importante realizări de-a lungul mai multor decenii de muncă. El se prezintă cu o bogată activitate în domeniul lexicografiei, cu numeroase culegeri de studii privind diferitele laturi ale limbii române — merite de netăgăduit. El și-a adus contribuția pe măsură erudiției și a talentului său la îmbogățirea patrimoniului nostru de spiritualitate prin munca sa rodnică¹⁹.

ONUFRIE VINȚELER

VASILE BREBAN — THE HUMAN BEING AND THE SCIENTIST

(Summary)

The author briefly presents the life and activity of Vasile Breban — a native of, Sălaj — linguist and lexicographer, researcher of the Linguistic Institute at Cluj (Napoca) who had a valuable contribution to the compilation (making up) of great dictionaries of the Romanian language between 1950—1980.

¹⁹ Este bine să menționăm că în 1966, prin Decretul 739/26, IX, domnul V. Breban, alături de alți oameni de știință, a primit Ordinul „Meritul științific” clasa a III-a.